

STIG O. JOHANNESSEN

**EN
MOT
ALLE**

SOLOTERROR • SKOLEANGREP • MASSESKYTING

EN MOT ALLE

STIG O. JOHANNESSEN

EN MOT ALLE

SOLOTERROR, SKOLEANGREP, MASSESKYTING

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2023

1. utgave 2023

ISBN 978-82-05-53192-5

Omslagsdesign: Gyldendal Akademisk

Layout: Bøk Oslo AS

Sats: HAVE A BOOK

Brødtekst: Minion 10,5/15 pkt

Papir: 90 g Amber Graphic

Trykk: Mediehuset Andvord AS, Norge 2023

Forfatteren har mottatt støtte fra Det faglitterære fond.

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Akademisk

Postboks 6730 St. Olavs plass

0130 Oslo

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Alle Gyldendals bøker er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.

Se www.gyldendal.no/miljo

Forord

Utgangspunktet og motivasjonen for denne boka er at det mangler en oversiktlig framstilling av kunnskapen om ulike typer masseangrep begått av soloangripere i velstående land. Siden 2000 har det hovedsakelig i USA og Tyskland blitt samlet mye kunnskap om skoleangrep, terror og andre masseangrep begått av enkeltpersoner. I mange andre land, inkludert Norge, har det vært forsket en del på ekstremisme og terrorisme, men nesten ingenting på skoleangrep og andre masseangrep. Det er også skrevet lite om sammenhenger mellom ulike typer masseangrep: Hva som kjennetegner angriperne og angrepene, hvorfor personer som er oppvokst i velstående land, begår slike ekstreme forbrytelser, hvorfor de lykkes med angrepene, og hvordan det kan arbeides med beredskap og forebygging. Mange har derfor etterspurt en bok om denne tematikken som er skrevet med tanke på utviklingen i Norge, som dessverre har vært urovekkende. Etter 22. juli 2011 har vi hatt fire ulike typer masseangrep: et bussangrep i 2013, et moske-angrep i 2019, et angrep i butikk og private hjem i 2021 og et angrep på utesteder i 2022. De tre siste har

skjedd i løpet av tre år. Vi har heldigvis ikke hatt skoleangrep enda, men skolevolden øker, og det har vært hundrevis av trusler om skoleskyting samt at våpen er blitt beslaglagt på elever. Hvorfor skjer dette, og hva er sammenhengen mellom typene av angrep?

Boka er ment å bidra til å dekke en del av kunnskapsbehovet knyttet til disse spørsmålene, selv om den selvsagt ikke kan dekke alt i bredde og dybde. Jeg har valgt å skrive slik at den kan leses av alle som er interessert i temaet. Men boka er spesielt relevant innen ulike profesjonsutdanninger, slik som helseprofesjoner, politi, lærerutdanninger, sosialarbeid og barnevern samt kurs og studier i samfunnssikkerhet og beredskap. Boka bør også være relevant for alle som til daglig arbeider i disse profesjonene, og som har ansvar for beredskap, sikkerhet og forebygging av vold i kommuner, fylker og stat.

En forfatter kan aldri få til noe uten hjelp fra andre. Jeg vil derfor rette en stor takk til alle som har bidratt til å realisere bokprosjektet. Mest av alt vil jeg takke min familie for all forståelse, støtte og tilpasning som har vært helt avgjørende for at få tid til å skrive boka. En stor takk også til studenter, kolleger og fagfeller som underveis har tatt seg tid til å diskutere tema og manusutkast, og som har gitt meg innspill, kommentarer, refleksjoner og ideer. Disse har vært uvurderlig i prosessen med å skape produktet. En spesiell takk til Svein Østerud for hans engasjement i denne sammenhengen. Takk også til redaktør Knut André Karlstad som har støttet prosjektet i forlaget, og ikke minst Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO) som har muliggjort prosjektet gjennom økonomisk støtte.

Trondheim 15. september 2023

Stig O. Johannessen

Innhold

INNLEDNING	11
Om boka	13
DEL 1 SPEKTAKULÆRE MASSEANGREP OG SOLOANGRIPERE	19
KAPITTEL 1 MASSEANGREP OG SOLOANGRIPERE	20
Oslo, 25. juni 2022	20
Målet og motivet	21
PST, politiet og psykisk helsevern	23
Sammenbrudd i organisering og ledelse	24
Kongsberg, 13. oktober 2021	27
Angriperen	27
Bærum, 10. august 2019	34
Angriperen, PST, politiet og skolen	35
Finland, 2007 og 2008	36
Saari: skoleskyting som identifisering	37
Håndtering av lekkasjer	38
Motiv	39
Mønster i utviklingen	41
Auvinen: skoleskyting med terrormotiv	42

INNHOOLD

KAPITTEL 2 SPEKTAKULÆR VOLD	46
Terrorisme	47
Soloterror	51
Soloterrorisme i vestlige land	52
Skoleangrep, skoleskyting og skolevold	53
Hvor skjer skoleangrep og skoleskytinger?	57
Forekomst	59
Geografi	61
Spiller tidspunktet på året noen rolle?	62
Skoleangrep i Norge	63
Å gå amok	65
Spektakulære angrep med sammensatte motiver	66
Lærerangrep	70
Massedrap i krig	72
Grensetilfeller for spektakulær vold	74
KAPITTEL 3 HVEM ER MASSEANGRIPERNE?	77
Masseskytterne	78
Skoleskytterne	79
Hvorfor blir barn skoleskyttere?	81
Psykose, personlighet, traume	81
Ensom og marginalisert?	83
Drap–selvdrap	88
Er det likhetstrekk mellom skoleskyttere og soloterrorister?	89
Fellestrekk og ulikheter	91
Selvdrapets rolle	93
DEL 2 HVORFOR SKJER MASSEDRAP I VELSTÅENDE SAMFUNN? ...	97
KAPITTEL 4 HVORFOR SKJER MASSEANGREP I VELSTÅENDE SAMFUNN?	98
Radikaliseringsprosessen	99
Gruppeprosesser og gruppeidentitet	100
Grupperelasjoner og voldsidentitet	102

Gruppen og utvikling av drapsmoral	104
Familien	107
Skolen	109
Mobbing og trakassering	110
Samfunnskulturen	114
Våpentilgang og fascinasjon for våpen	118
KAPITTEL 5 MASSEDRAP SOM FORSVAR AV IDENTITET	121
Det etnonasjonalistiske som politisk fellesskap og identitet	122
De rettsløse	123
Biopolitisk orden og splittelse	126
Nasjonalisme og individet	127
Nasjonalstaten og fundamentalisme: kollaps av ideal og praksis	130
Den nødvendige volden	131
Idealisering og vold	132
Kriseprosesser og anti-bevegelsen	136
KAPITTEL 6 MASSEDRAPETS LOGIKK	139
Problemet med systemtenkning	140
Kompleksitetsteori	142
Selvorganisering og kommunikasjon	142
Kommunikasjon og identitet	143
Mønsterdanning og praksis	146
Forenkling og idealisering	149
Risiko og kompleksitet	150
Massedrapets sosiale prosesser: en kompleksitetsmodell	152
Massedrap som sosial desintegrasjon og kontrolltap	158
Det spektakulære og respekt: å se en gang til	161
DEL 3 BEREDSKAP OG FOREBYGGING	163
KAPITTEL 7 BEREDSKAP MOT MASSEANGREP I NORGE	164
Beredskap og samfunnsikkerhet	164
Sannsynlige scenarier for masseangrep i Norge	167

INNHOLD

Organisatorisk beredskapspraksis	169
Byråkratisk og operativ beredskapspraksis	170
Et eksempel på byråkratisk beredskapspraksis i høyere utdanning	175
Et eksempel på operativ beredskapspraksis: øvelse Dragvoll	179
Samhandling mellom byråkratisk og operativ beredskap	181
KAPITTEL 8 HVORDAN KAN MASSEANGREP FOREBYGGES?	189
Forebygging av spektakulær vold	190
Samfunnstraumer og moralsk panikk	191
Intervensjon	194
Lekkasje	197
Begrensning av våpentrening	198
Profilering og trusselvurderinger	199
Generell forebygging	199
Tidlige signaler	200
Tid, identitet og selvmord	201
Tilhørighet	202
LITTERATUR	205